

Oponentský posudek k bakalářské práci:

Bydlení jako téma filosofie i architektury

Řešitel bakalářské práce: **Adam Hron**

Na předložené bakalářské práci oceňuji originální rozvrh jinak poměrně často zpracovávaného tématu. Pozitivum je určitě to, že autor přichází se srovnáním autorů Norberga-Schulze a Karstena Harriese. To je velice ambiciózní projekt. Ukotvení v literatuře je uspokojivé, jde především o M. Heideggera. Velké plus spatřuji v tom, že je zařazen Hans Sedlmayr a jeho *Verlust der Mitte*. Jde o význačného a zajímavého autora, který není ve zdejším prostředí příliš zpracováván. Navíc to obohacuje debatu – již značně „unavenou“ – o existenciálním bydlení o další fasetu a to je dobře. Oceňuji též, že v rámci maximálně stručného textu dokáže být autor překvapivě výstižný. Nebojí se trefných formulací ve zkratce (možná trochu zjednodušujících, nicméně přiléhavých), např.: „Právě díky tomu, že Sedlmayr je dobrý především a pouze v odhalování symptomů doby, ne však už tolik v promýšlení toho, co je třeba udělat pro nápravu...“ s. 22

Heidegger a jeho pojem bydlení a též Norberg-Schulz a Harries představují mimořádně obtížný úkol pro každého, kde se s nimi pokusí vyrovnat. Je proto určitě škoda, že si autor například při přebírání Heideggerovy etymologie neudržel odstup a nereferoval více (přímo explicitně), že se jedná o Heideggerovu etymologii, o pohled M. Heideggera. Takto to vypadá, že Heideggerovy výklady jsou daná věc, zcela přijímané a neproblematické interpretace, to ale nejsou. Stejná záležitost je i tvrzení o tom, že „prostor tak, jak jej běžně pojmáme“ je i prostor vědy, karteziánský prostor. Určitě to není takto jednoduché. Viz např. doc. Petr Rezek a jeho kniha *Architektonika a protoarchitektura*. Náš žitý prostor je komplikovaný fenomén. Tato problematika by vyžadovala mnohem opatrnější formulace a také širší rozvedení. Celý text práce tak prokazuje nedostatečně zvládnuté „akademické řemeslo“, především právě na nedostatečně vysvětlených souvislostech.

Skutečnost, že autor nevychází z Dalibora Veselého je zcela přijatelná, je to rozhodnutí autora. Rozdíl K. Harries vs. D. Veselý ale není tak striktní, jak autor tvrdí, je to spíše odlišný úhel pohledu, než nějaký protiklad či neslučitelnost. Stejně platí i o Ch. Perraultovi (str. 27); pro jednoho z autorů je modernistou, pro druhého předchůdcem estetismu – to je ale jiným způsobem řečena stejná věc o jedné osobě, Perraultovi. Domnívám se, že jde o odlišný úhel pohledu, odlišné kladení důrazu, ne o skutečný rozpor.

Vyjádření, že D. Veselý „...háží všechna architektonická období ... do jednoho pytle...“ s. 27, je přinejmenším zvláštní. Každopádně D. Veselý není jediný, kdo to dělá, právě naopak. Kromě velmi významných autorů, kteří nepatří do sledované tradice, jako je i v českém prostředí již poněkud uznávaný Colin Rowe, Peter Eisenman, ale např. i Rem Koolhaas, je to např. filosof Michel Foucault (viz jeho epistémé), podobné témata lze nalézt i v dějinách/teorii umění, jmenovitě např. M. Bartlová. Ale ve své podstatě i samotný Karsten Harries. Hlediska mohou být různá, ukazuje se ale více a více, že přístup k dějinám architektury/umění z hlediska slohů, tj. periodizace pomocí stylu je problematická. Náznak „házení do jednoho pytle“ lze nalézt i u Norberga-Schulze, vždyť členění v jeho knize *Meaning in Western Architecture* je sice podle jména dáno slohem, jde ale více o rozlišení dobové, epistemologické či jak to nazvat (příkladné je jeho rozlišení renesance x manýrismus. Nejde o dva rozdílné slohy, nýbrž o dva přístupy k životu). „Chápání modernosti jako odmítnutí historismu“ je dnes obecně vnímáno jako omyl. Jde o běžně přijímaný většinový názor.

Velkým problémem celé práce je neustálé zjednodušování problematiky. Zjednodušení je však někdy skutečně velké. Přestože je to součástí výkladu, přestože je na redukci upozorněno, nelze říci: „Modernismus přichází po dekadách, v nichž převládal estetismus, jako proud mající ryze etické nároky.“ (str. 29) To prostě není pravda! Doložit to lze mnoha způsoby. Le Corbusier a jeho kniha *Za novou architekturu* i citovaný S. Giedion a jeho *Space, Time and Architecture* mluví neustále o estetice a dalších příkladech postavených, projektovaných i napsaných děl i výroků jsou tisíce. Přílišné zjednodušení – byť na jiné úrovni – je i citace z Athénské charty (str. 29), že stará města byla příliš hustá. Le Corbusier ale věděl – jednoznačně to vyplývá z jeho textů i projektů, že města jsou kultura, umění, pokrok, život atd., a proto hustotu chtěl zachovat, všechny jeho projekty měst pracují s vysokou hustotou! Nelze proto bez ničeho říci, že hustota starých města je špatná ani, že to Le Corbusier tvrdil.

Když autor v návaznosti na citát z Athénské charty mluví o tom, že moderní architektura „má humanistické rysy“, dokazuje, že tato architektura není v rozporu s historismem a všemi předchozími obdobími a architekturami a styly od Albertiho dál. Všechny přístupy, styly, slohy západní architektury byly humanistické, měly humanistické rysy.

Místy se zdá, jakoby autor plně nerozuměl pojmům či pojetím. Když říká: „Cílem zde nebyla v první řadě krása, či jiné abstraktní ideály a koncepty... jeho cílem byl člověk...“ (str. 29). Co jiného je snaha „...vytvořit kvalitní a komfortní bydlení pro všechny bez rozdílu“ než abstraktní ideál? Jde o ideál božského království, je to křesťanská představa, že Bůh stvořil lidi, kteří jsou si rovni a všichni mají stejná práva atd., tudíž je o všechny třeba se starat. To je pouze sekularizované křesťanství, souvisí to s osvícenstvím apod. To opět dokládá, že celá moderní architektura je *plně* v tradici veškeré předchozí architektury. A ještě poznámka k citované větě. Těžko lze uvěřit, že autor míní vážně, že cílem nebyla krása, nebo že se modernisté drželi při zemi (míní Le Corbusiera či Bauhaus, či ruské konstruktivisty? Jen obtížně nalézt někoho, kdo se méně držel při zemi). Odhlédneme-li od Le Corbusierovy rétoriky, jeho hlavní snahou při vytváření architektury byla krása (viz architektura je velkolepá, moudrá ... hra objemů pod sluncem).

Přílišné zjednodušení, navíc nepodložené důkazy či argumenty, lze nalézt i v tvrzeních o tom, že se moderní architektura zpronevěřila svému záměru, že vytvářela prostředí k nežití (str. 30), či tvrzení o výhradní abstrakci moderní architektury (str. 31). Ze stejné oblasti je i nepodložené tvrzení spojující čtvrt La Défance s modernistickými projekty. Bylo by třeba to blíže zkoumat. Domnívám se, že to není pravda. La Défance vychází z jiných než modernistických východisek, má jinou logiku (např. *je určena pro chodce, je uspořádána osově*), skutečnost, že v této čtvrti stojí modernisticky vyhlížející budovy, není směrodatná.

Přílišné zjednodušení představují i tvrzení o postmoderně, vyjádření o populistickém kýči (str. 34), čistě estetické reakci na modernismus (str. 35), obvinění z neupřímnosti (str. 35) atd. Bylo by to vše třeba vyložit, doložit příklady, nějak vysvětlit, jinak jde jen o uvádění klišé, takový výklad je zcela povrchní a navíc pro čtenáře (který není zběhlý v tématu) prostě nesrozumitelný. Nepochybuji, že se autor snažil, sám tomu jistě ze své četby rozumí, jeho vyjádření je však třeba odmítnout, nejsou doložená, nevysvětlují, jen uvádějí.

Jako zcela mylná až scestná je třeba označit všechna tvrzení týkající se postmodernismu ze str. 35. Postmodernismus není radikální odmítnutí modernismu, takto zjednodušeně to prostě nelze tvrdit, paralela a spojnic mezi nimi je příliš mnoho. Postmoderní architektura není (přesněji: nebyla) jen

estetickou hrou. Venturi *není* protiklad Le Corbusiera atd. apod. Většina takovýchto „zkratek“ by bylo třeba doložit a vysvětlit, co se jimi míní. Především však je zcela neudržitelné vyjádření, že postmodernismus nekoresponduje s dobou (vždyť nemáme jen postmoderní architekturu, mluví se o celé postmoderně jako období, či minimálně jako o obecném přístupu ke světu). Navíc vyvstává otázka, může být směr, styl, pojetí v rozporu se svou dobou? Mohlo být baroko v rozporu se 17. stoletím? To je řečnická otázka, baroko určilo 17. století, nikoli naopak. Postmoderní tendence určily druhou půli 20. století. Příkladů podobně nezvládnutých tvrzení by bylo možné nalézt ještě mnoho.

Ještě jednu výtku je nutné vznést proti používání pojmů „modernismus“ a „postmodernismus“. Autor jich užívá „esencialisticky“, tedy jako by šlo o reálné, pevně dané „entity“, „skutečně historicky existující“. Mnohem opatrnější přístup by však byl, pokud by tyto pojmy chápal jako jakési „nálepky“ či „zvětšovací skla“ pomocí nichž lze popsat určité historické fenomény, jako „pojmy“ pomocí nichž něco „pojímáme“. Pak by bylo zřejmé, že záleží na tom, jak si pojmy definuje, jaký úhel pohledu zvolí (proto opakuji, nevidím rozpor mezi Harriese a Veselým). Modernismus neexistoval jako něco nezpochybnitelného, co můžeme jednou vyzkoumat objektivně jako např. nějaký meteorit. Modernismus je naše pojmenování, pracovní hypotéza, prostřednictvím které něco zkoumáme. Harries i Veselý si toho vědomi jsou, Norberg-Schulz domnívám se taktéž. Z předložené bakalářské práce to však není zřejmé.

Ještě poznámka ke správnému rozlišení mezi „krizí bydlení“ a „krizí architektury“. Je dobře, že to autor odlišuje. Velké plus vidím v tom, že autor po mém soudu správně pochopil, že je třeba se ptát: „Avšak vycházíme-li z Heideggera, neměli bychom otázku spíše obrátit? Neměli bychom se spíše ptát – jak máme být (s Heideggerem řečeno bydlet), abychom dobře stavěli?“ (str. 36) To považuji za významné a je skutečně dobře, že to autor chápe. Zcela správně se také upozorňuje na to, že Norberg-Schulz tyto pozice zaměňuje či nerozlišuje.

Shrnutí Norberga-Schulze a Harriese je přínosné, je určitě též přijatelné a s většinou textu lze, zdá se, souhlasit. Jedinou slabou stránkou tak jsou asi již zmíněné přílišné zkratky, skoky, kdy autor „ví, co chce říci“, řekne to, avšak tak, že čtenář často obtížně dohlédne spojitosti. Jde stručně řečeno o přílišné zkratky, snad způsobené autorovou nezkušeností.

Závěrečné „rozřazení“ obou zkoumaných autorů chápu jako osobní vyjádření autora práce. Chybí mi v něm však minimálně jeden ohled. Mezi texty Norberga-Schulze (†2001), činným v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech a texty Harriese, který je činný dosud, leží rozdíl několika desetiletí. Autor vyzdvihuje životnost řešení Norberga-Schulze, který jakoby věděl, kudy jít, kam se ubírat. Nevzal však po mém soudu dostatečně v úvahu skutečnost, že Harries dobře zná nejen Heideggera ale i Norberga-Schulze ale již ví, že nevíme; ví, že nikdo nezná směr, kterým se ubírat. Usuzuji z toho, že pokud je kritériem „způsob, jakým se daná interpretace vztahuje k životu a jak je pro život uplatnitelná“, nelze Norberga-Schulze brát v úvahu, právě proto, že si již uvědomujeme, že *nevíme* kam a kudy jít. A že směřování Norberga-Schulze byla jen další iluze, kterou jsme prohlédli. Je to pochopitelně jen osobní přesvědčení oponenta, které vychází z jiného úhlu jeho nahlížení.

Ze samotného závěru se totiž zdá, že autor práce se domnívá, že i on zná „správný směr“, že tímto směrem je ekologie a udržitelný rozvoj (str. 52) a že tyto se nás snaží vymanit z karteziánského paradigmatu. To je ale odvážné tvrzení a bez argumentace je obtížné ho přijmout (může, ale nemusí to být cesta). Není vůbec jisté, že ekologie a udržitelnost jsou alternativou k tomu, co se v závěru nazývá „karteziánským paradigmatem“. Možná jsou jen jeho jinou, novou podobou. Možná mezi nimi

panuje ještě jiný vztah. Pokud to však autor postuluje jako cestu, staví se do pozice modernistů a i Norberga-Schulze, kteří se *domnívali*, že cestu znají či vidí. Zatím se však vždy ukázalo, že to cesta není. Slovy prof. Jindřicha Vybírala, dějiny (architektury) 20. století, to jsou samé slepé uličky. Harries je svým Sókratovským „vím alespoň to, že nevím nic“ opatrnější, a tudíž asi i jistější cesta pro „život a člověka“, o které, jak proklamuje autor, má jít.

Práci doporučuji k obhájení. Přes dlouhý výčet problematických aspektů, přes mnohé výtky, přes přílišné zkratky a výroky bez opory a dokazování, považuji práci za v zásadě zdařilou, a to již k šíři a obtížnosti tématu. Autor prokázal snahu, píli, nezalekl se mimořádně obtížného a rozsáhlého tématu, nebojí se vlastní pozice a neobává se jí vyjádřit, a to je třeba ocenit. Navrhuji hodnocení známkou 2, tj. chvalitebně.

V Praze 28. VIII. 2014

Jiří Tourek, Ph.D.